



Burgerschapsvorming

Anne Bert Dijkstra

Studiemiddag *NKSR*

18 september 2019, 's-Hertogenbosch

Socialiserende taak in wet- en regelgeving
Wettelijke opdracht

bevordering van **actief burgerschap** en de **sociale integratie** van leerlingen

“Het onderwijs:

- a. gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een **pluriforme samenleving**,
- b. is mede gericht op het bevorderen van **actief burgerschap en sociale integratie**
- c. is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met **verschillende achtergronden en culturen** van leeftijdgenoten”.

‘Actief burgerschap en sociale integratie’
uit de wet (MvT)

- Actief burgerschap verwijst naar de **bereidheid** en het **vermogen** deel uit te maken van een **gemeenschap** en daar een **actieve bijdrage** aan te leveren.
- Sociale integratie verwijst naar **deelname** van burgers (ongeacht hun etnische of culturele achtergrond) **aan de samenleving**, in de vorm van sociale **participatie**, **deelname** aan de maatschappij en haar instituties en **bekendheid** met en **betrokkenheid** bij uitingen van de Nederlandse cultuur.
- Terughoudend: doelbepaling, open begrippen
- Invulling door school (*inhoud, aard, frequentie, plaats*)
- Deugdelijkheidseis

Socialiserende taak in wet- en regelgeving

Inspectietoezicht

Basiswaarden democratische rechtsstaat

“algemene, breed erkende essentiële waarden, waarop onze democratische manier van samenleven is gebaseerd, afgeleid van de Nederlandse Grondwet en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens” (Staatscourant 5 juli 2006, nr. 128)

Socialiserende taak in wet- en regelgeving

Basiswaarden democratische rechtsstaat

- **Vrijheid van meningsuiting** betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt, of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.
- **Gelijkwaardigheid** betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat je denkbeelden zijn of wat je gelooft. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij, of dan jouw groep.
- **Begrip** voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander.

Socialiserende taak in wet- en regelgeving

- **Verdraagzaamheid** (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je ieder de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel houden aan de wet.
- **Autonomie** betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/haar leven wil leiden. Ieder is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.
- Het **afwijzen van onverdraagzaamheid**. Onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Het betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent, niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben.
- Het **afwijzen van discriminatie**. Discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden, of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn, of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.

Socialiserende taak in wet- en regelgeving

Kerdoelen

Sociale competenties

kennis/vaardigheden/houdingen, die nodig zijn om met anderen te kunnen omgaan
(bijv. samenwerken, zelfredzaamheid, sociaal gedrag, oplossen van conflicten, omgangsvormen e.d.)

Maatschappelijke competenties

kennis/vaardigheden/houdingen, die nodig zijn om deel te nemen aan de samenleving, democratie en de verbanden waarin je leeft
(bijv. openheid naar anderen, willen / kunnen meedoen, betrokken voelen, omgaan met verschillen, democratisch handelen, sociale en maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen, moreel kunnen oordelen, e.d.)

Socialiserende taak in wet- en regelgeving

Kerdoelen onderbouw voortgezet onderwijs

Sociale competenties:

(35) De leerling leert over zorg en leert **zorgen voor zichzelf, anderen en zijn omgeving**, en hoe hij de veiligheid van zichzelf en anderen in verschillende leefsituaties (wonen, leren, werken, uitgaan, verkeer) positief kan beïnvloeden.

Socialiserende taak in wet- en regelgeving *Kerdoelen onderbouw voortgezet onderwijs*

Maatschappelijke competenties:

- (36) De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over **maatschappelijke kwesties** en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.
- (38) De leerling leert een eigentijds beeld van de **eigen omgeving, Nederland, Europa** en de **wereld** te gebruiken om **verschijnselen en ontwikkelingen** in hun omgeving te **plaatsen**.
- (43) De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in **cultuur en levensbeschouwing** in Nederland, leert **eigen en andermans leefwijze** daarmee in verband te brengen, leert de betekenis voor de samenleving te zien van **respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen**, en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met **diversiteit** binnen de samenleving, **waaronder seksuele diversiteit**.

Socialiserende taak in wet- en regelgeving *Kerdoelen onderbouw voortgezet onderwijs*

Maatschappelijke competenties, vv.:

(44) *De leerling leert op hoofdlijnen hoe het Nederlandse **politieke bestel** als **democratie** functioneert en leert zien hoe mensen op verschillende manieren bij politieke processen betrokken kunnen zijn.*

(45) *De leerling leert de betekenis van **Europese samenwerking** en de Europese Unie te begrijpen voor zichzelf, Nederland en de wereld*

(47) *De leerling leert actuele **spanningen en conflicten** in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de doorwerking ervan op individuen en samenleving (nationaal, Europees en internationaal), de grote **onderlinge afhankelijkheid** in de wereld, het belang van **mensenrechten** en de betekenis van internationale samenwerking te zien.”*

Socialiserende taak in wet- en regelgeving *Ontwikkelingen*

Voorstel *Wet tot wijziging (...) verduidelijking van de burgerschapsopdracht*

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op **doelgerichte en samenhangende** wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval **herkenbaar** richt op:

- a. (..) respect voor en kennis van de **basiswaarden van de democratische rechtsstaat**, zoals verankerd in de Grondwet, en (..) universeel geldende (..) rechten (..) van de mens
- b. (..) ontwikkelen van (..) **sociale en maatschappelijke competenties** (om) (..) deel uit te maken van en bij te dragen aan de Nederlandse democratische samenleving.
- c. (..) een **cultuur** () **in overeenstemming met de waarden**, bedoeld in (..) onderdeel a, en (..) een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd **actief te oefenen** met (..) deze waarden.

Burgerschapsonderwijs?

Wat | Waarom | Hoe



- “vangrails” (democratische waarden)
- omgaan met diversiteit
- kunnen en willen meedoen
- sociale | maatschappelijke competenties
- schooleigen (visie, context)

Maatschappelijke opvattingen

Wat vindt u op dit moment de grootste problemen in ons land? *Nederlandse bevolking (18+)*

Top vijf

1^e **samenleven | normen en waarden**

2^e immigratie en integratie

3^e gezondheids- en ouderenzorg

4^e inkomen en economie

5^e politiek en bestuur

Samenleven | normen en waarden:

1^{ste} plaats 2008 – 2018

SCP (2018)

problemen



Maatschappelijke achtergrond

Onderliggende zorg over...

... erosie sociale samenhang

*cf. Putnam (2000) *Bowling Alone**

... bestendigheid liberale democratie

*cf. Fukuyama (2014) *Political Order and Political Decay**

transitie westerse samenlevingen ...

... nieuwe opdrachten voor onderwijs



Burgerschapsonderwijs: waarom?

- ❖ Wettelijke opdracht
- ❖ Maatschappelijke verwachtingen
- ❖ Maatschappelijke verandering > heroriëntatie rol school
- ❖ Burgerschapsonderwijs vraagt verbetering



Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

- Weinig planmatig
- Geen concrete leerdoelen
- Geen inzicht in resultaten
- Aanbod leraar-afhankelijk

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2016

ailon, Losito, Agrusti en
n Nederland scoren rond
de van alle landen die aan
meegedaan, maar het
ij leerlingen in vergelijkbare
net als Nederland – scoren
de Human Development
erd getrokken uit een
ig in 2009 (Maslowski, Van
ac, 2012). Vergelijking van
skennis in 2009 en 2016 laat
scoren; het kennisniveau is
andere landen het geval.
ositie van Nederland niet

en minder burgerschaps-
erschap gaat onder meer
n samenleving in elkaar zitten
parlement of hoe besluiten
e waarden daaronder
gheid van mensen) en over
kt (bijvoorbeeld verkiezin-
rlandse leerlingen heeft veel
g met andere landen veel.
ef veel leerlingen met weinig
een derde scoort op een van
Ook dat is veel in vergelijking
verschillen maken dat
aar verhouding een heel
burgerschapskennis hebben.

milieu, vinden leerlingen in Nederland in vergelijking
met leeftijdsgenoten elders minder belangrijk. Dat
geldt ook voor het belang van verkiezingen, het volgen
van de politiek of de nationale geschiedenis en 'sociaal
bewogen burgerschap' (zoals bevordering van mensen-
rechten). De meeste leerlingen in Nederland
(89 procent) vinden dat vrouwen en mannen gelijke
rechten moeten hebben. Dat is ook het geval voor
gelijke rechten van verschillende etnische groepen.
De steun voor gelijke rechten voor mannen en vrouwen
en voor alle etnische groepen is in Nederland echter
kleiner dan in vergelijkbare landen.

Burgerschapsonderwijs stagneert • Eerder rappor-
teerde de inspectie dat het burgerschapsonderwijs
stagneert in alle sectoren waar dit een wettelijke taak is
(Inspectie van het Onderwijs, 2016a). Het gaat om de
sectoren primair onderwijs, voortgezet onderwijs,
speciaal onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.
Hoewel scholen bevordering van burgerschap belang-
rijk vinden en daar ook aandacht aan schenken, is
verbetering van de kwaliteit nodig. Het onderwijs is
bijvoorbeeld weinig planmatig, duidelijke leerdoelen
ontbreken en scholen hebben over het algemeen
weinig of geen inzicht in wat leerlingen leren. Het
ICCS-onderzoek (Munniksma e.a., 2017; Schulz e.a.,
2017) laat ook zien dat scholen voor voortgezet
onderwijs in Nederland relatief weinig aandacht geven
aan burgerschap. Ook gebruiken scholen daarvoor
slechts een beperkt aantal aanpakken, waarvan
tekstboeken, verwerkingsopdrachten en het bespreken
In andere landen

International Civic and Citizenship Education Study

ICCS 2016

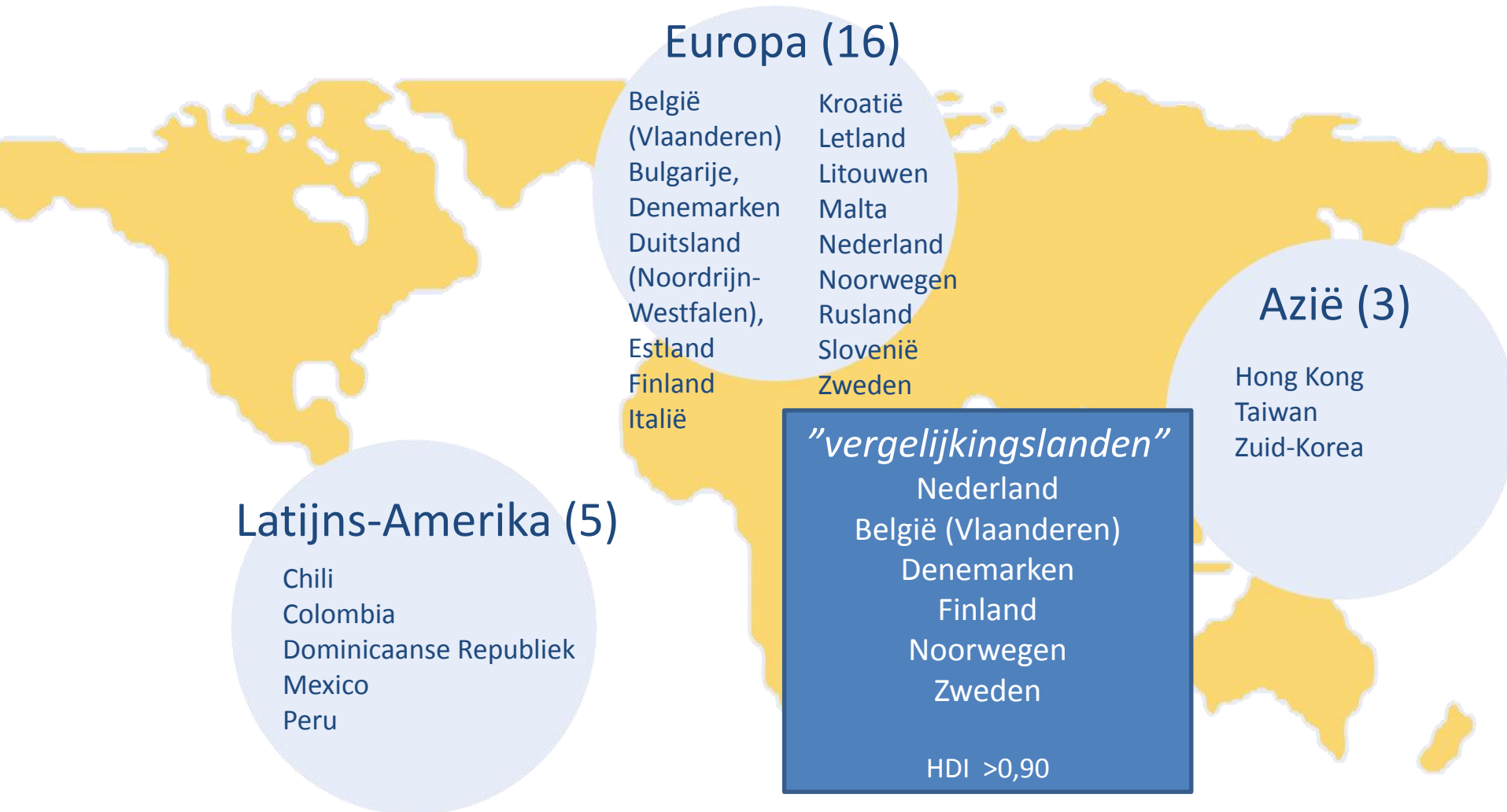


- *Burgerschapscompetenties leerlingen*
| kennis, houdingen, vaardigheid, gedrag
- *Burgerschapsonderwijs scholen*
| 2e leerjaar voortgezet onderwijs
- *Periodiek*
| 2009, 2016
- *Internationaal vergelijkend* | 24 landen, wereldwijd

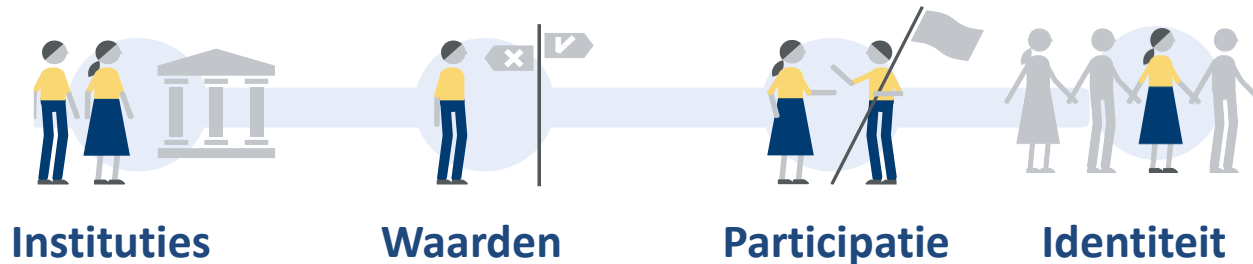
Deelnemers ICCS 2016

	Deelnemers	ICCS 2016	Nederland
	Leerlingen	~ 94.000	2.812
	Scholen	~ 3.800	123
	Docenten	~ 37.000	1374

Deelnemende landen ICCS 2016



Burgerschapskennis



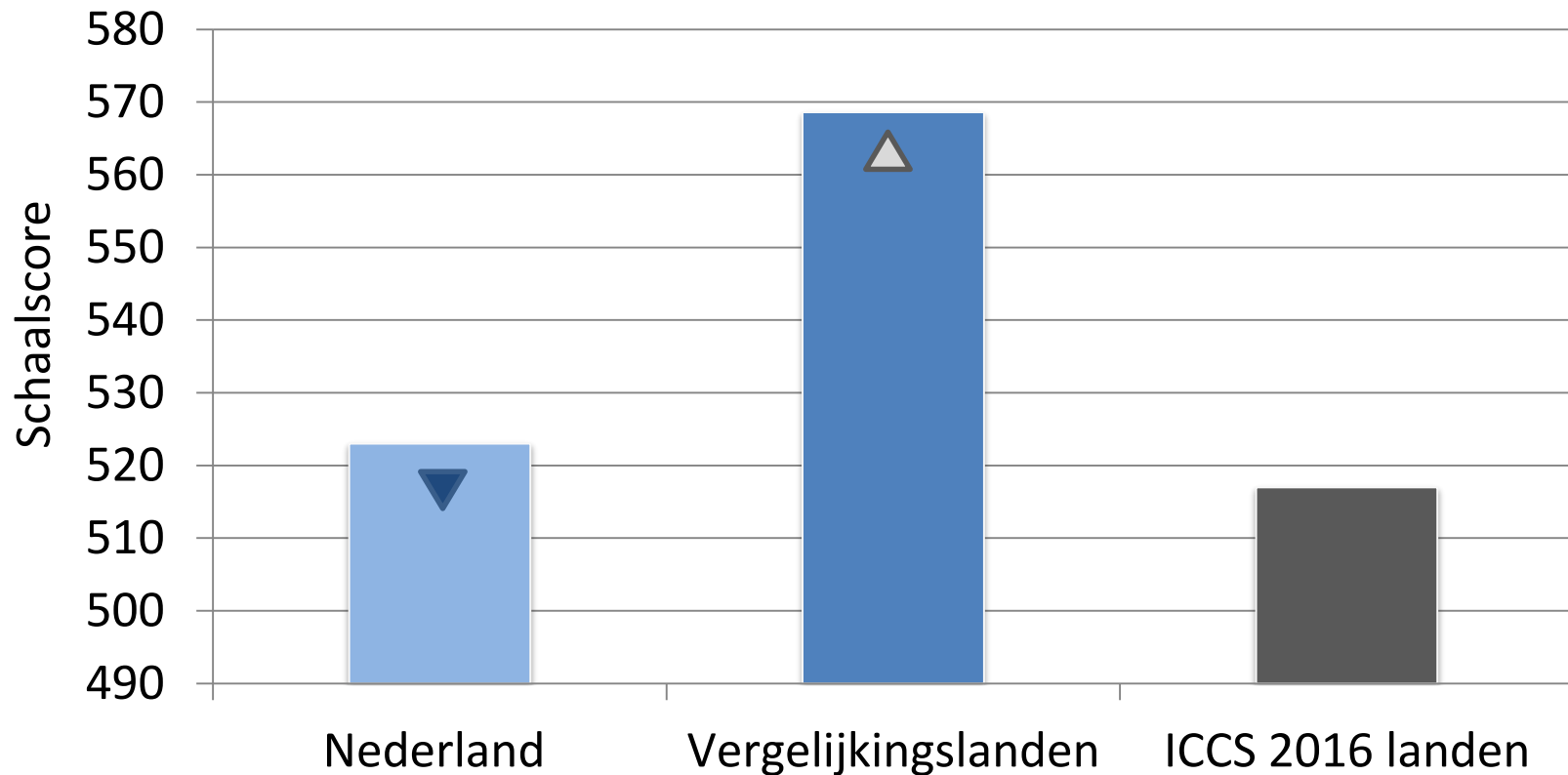
4 domeinen

<i>Democratie</i>	maatschappelijke instellingen, organisaties
<i>Basiswaarden</i>	democratische principes (gelijkheid, rechtsstaat, enz)
<i>Participatie</i>	vormen van politieke en maatschappelijke participatie
<i>Identiteit</i>	eigen identiteit en binding met samenleving

4 niveaus: Laag (D) tot Hoog (A)

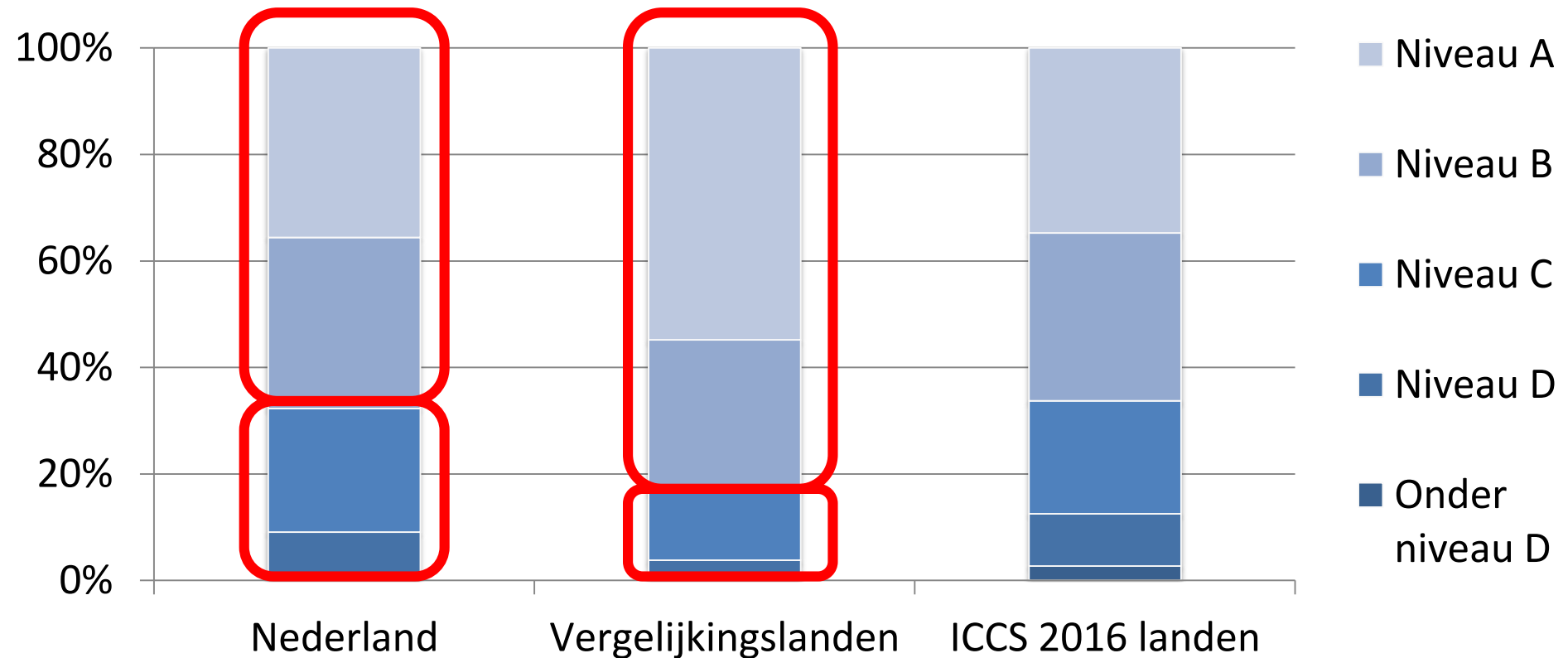
- Laag** - kennis over basale begrippen (bijv. Gelijkheid voor de wet)
- Hoog** - inzicht in relatie tussen werking, toepassing en uitkomsten

Burgerschapskennis



 = significant meer dan ICCS gemiddelde
 = significant minder dan vergelijkingslanden

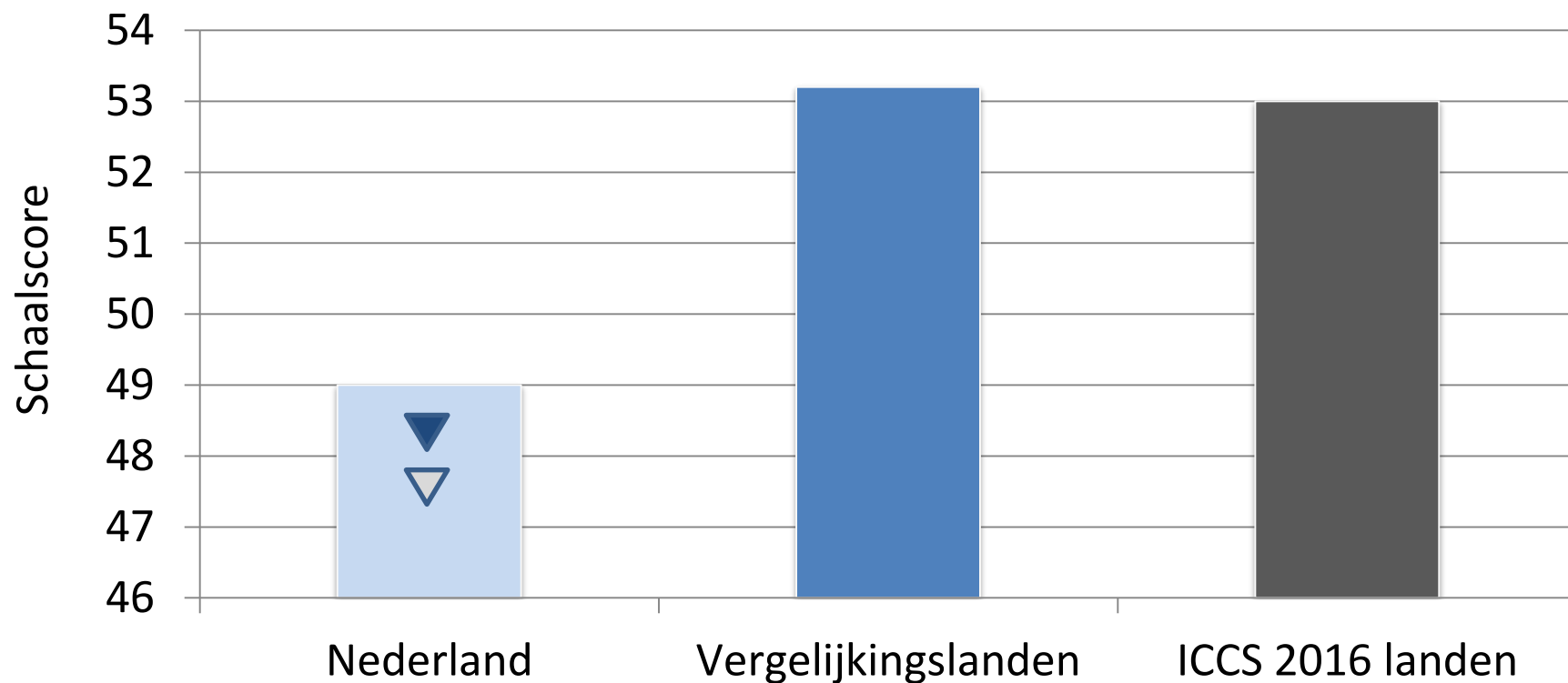
Niveaus burgerschapskennis



... in Nederland minder hoog en meer laag scorende leerlingen ...

Gelijke rechten voor etnische groepen

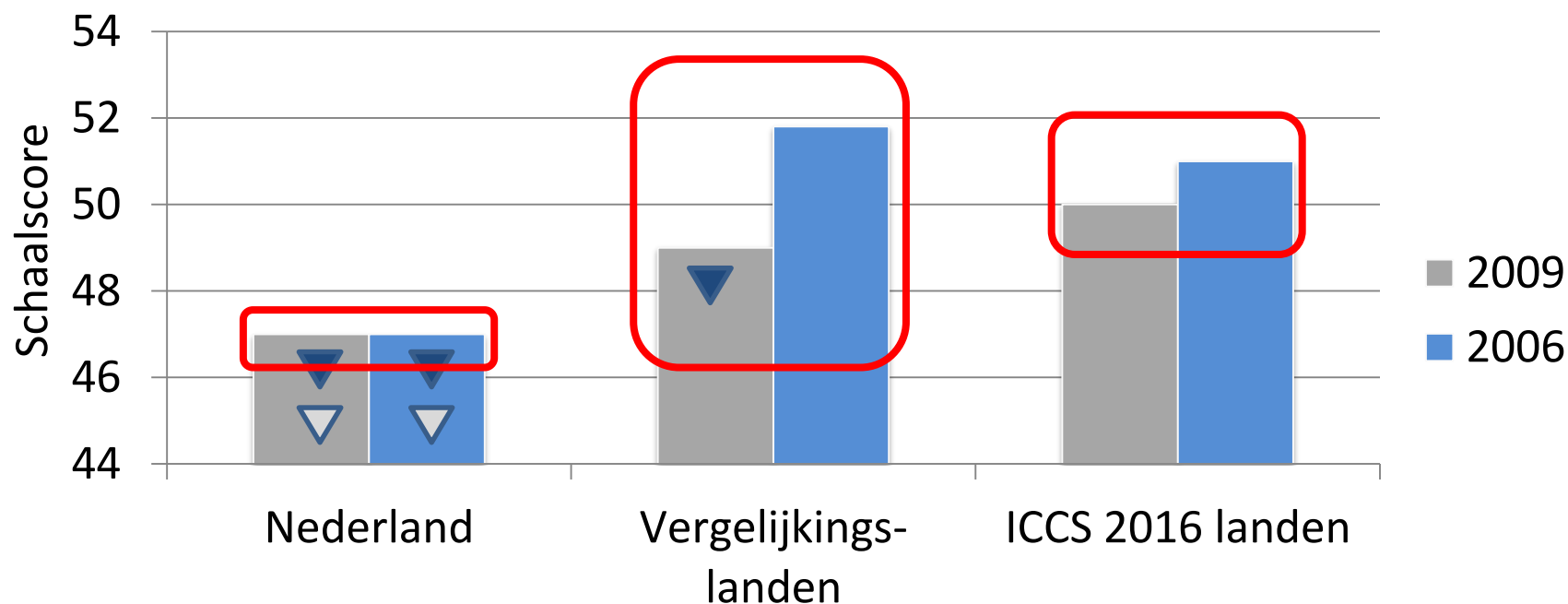
(Gelijke opleiding, banen, rechten en plichten, respect)



▽ = significant minder dan ICCS landen

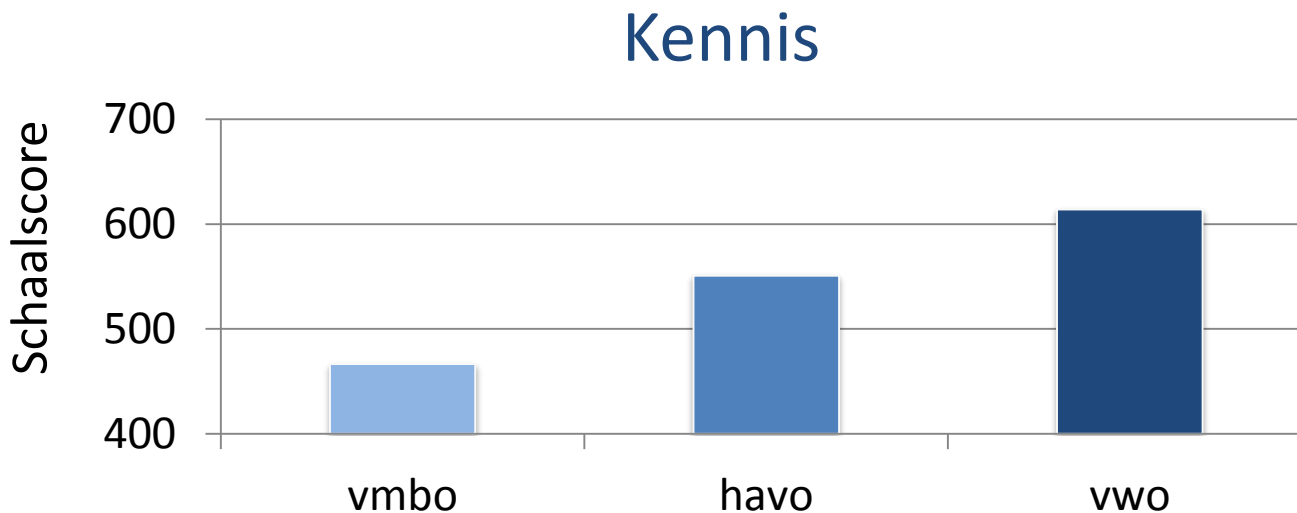
▼ = significant minder dan vergelijkingslanden

Verwacht toekomstig stemgedrag



▼ = significant minder dan ICCS gemiddelde
 ▼ = significant minder dan vergelijkingslanden

Verschillen tussen schooltypen in Nederland



Vergelijking met 2009

- Havo en vwo leerlingen scoren in 2016 hoger op de kennistest dan in 2009
- Burgerschapskennis van vmbo leerlingen is er niet op vooruit gegaan
- Dus: Het verschil tussen vmbo en havo/vwo leerlingen is groter geworden

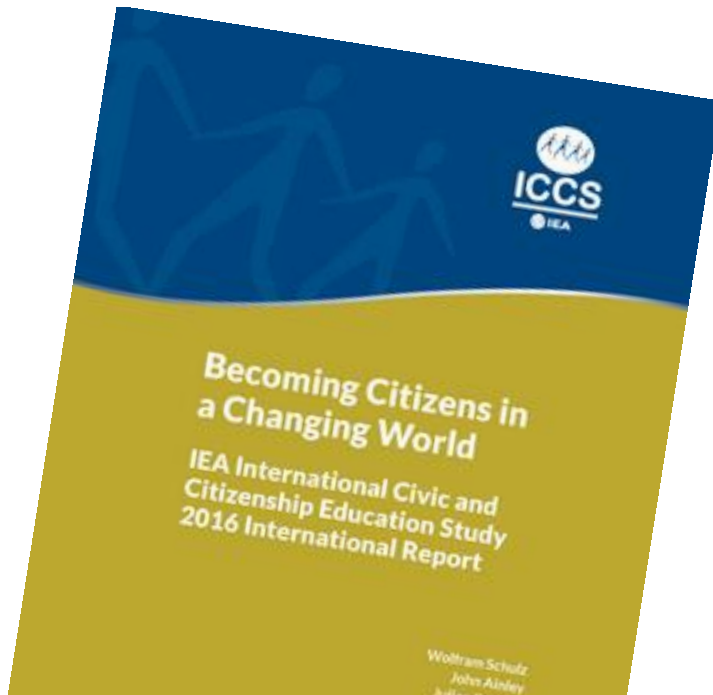
Meer lezen?

Munniksmma, Dijkstra, Van der Veen, Ledoux, Van de Werfhorst & Ten Dam (2017) *Burgerschap in het voortgezet onderwijs. Nederland in vergelijkend perspectief*, UvA.

Schulz, Carstens, Losito & Fraillon (2017) *Becoming Citizens in a Changing World ICCS 2016 International Report*. IEA: Amsterdam.

<http://iccs.iea.nl/cycles/2016/findings/>

<http://www.iccs-nederland.nl/>



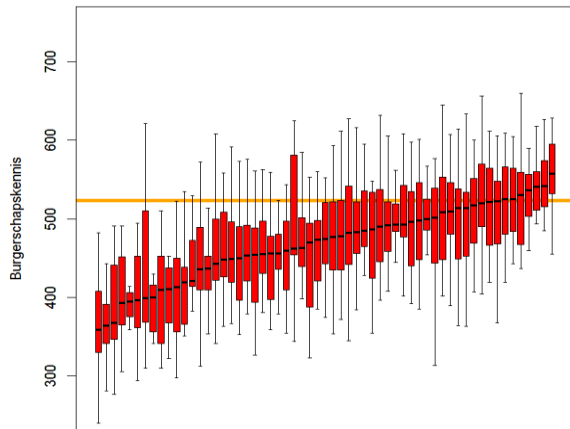
Burgerschapsonderwijs?

Wat | Waarom | Hoe



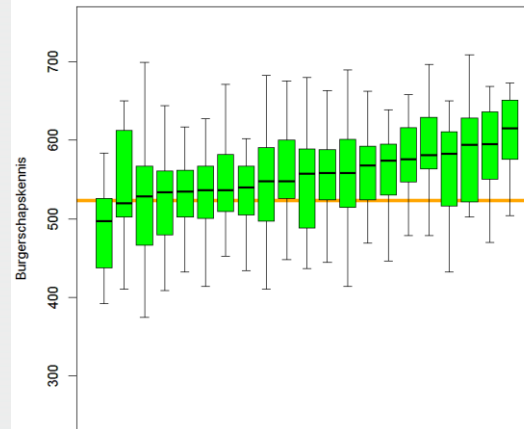
De school doet ertoe

Burgerschapskennis vmbo



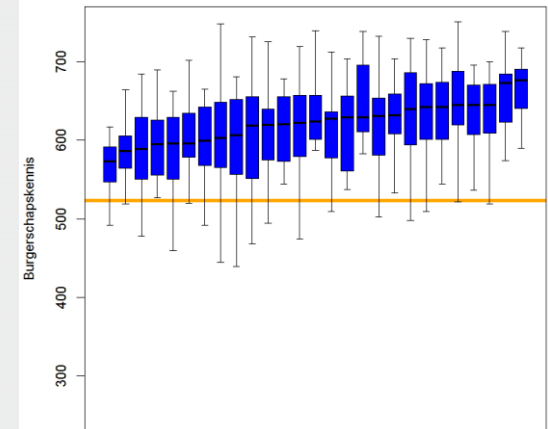
Rangorde klassen/scholen

Burgerschapskennis havo



Rangorde klassen/scholen

Burgerschapskennis vwo



Rangorde klassen/scholen

Wat werkt?

Aanknopingspunten voor effectief burgerschapsonderwijs

- ❖ Open schoolklimaat
- ❖ Betekenisvol (maatschappelijke context)
- ❖ Planmatig: leerdoelen, leerlijnen
- ❖ Inzicht in resultaten
- ❖ Curriculum-brede aanpak
- ❖ Samenhangende
pedagogische / didactische aanpak
- ❖ Aandacht voor waarden én dilemma's



Schoolontwikkeling

- ❖ Curriculum-brede aanpak
- ❖ Samenhangende pedagogische / didactische aanpak
- ❖ Aandacht voor waarden én dilemma's

Burgerschapsonderwijs:

kans voor scholen met een 'sterke identiteit'

- ❖ 'Specialisten' in vorming
- ❖ Lange traditie waarden-georiënteerd onderwijs
- ❖ Benutten van al aanwezige 'taal', waarden, symbolen
- ❖ Samenhang aanbod, pedagogische en didactische benadering

Tien aangrijpingspunten voor schoolontwikkeling burgerschapsonderwijs

- 1 Wat bedoelt school precies met sociale/maatschappelijk vorming? (~burgerschap)*
- 2 Wat vinden leraren ervan?*
- 3 Weet school wat ze aan leerlingen wil leren? (concrete leerdoelen!)*
- 4 Heeft school daarvoor een plan? (samenhangend, doorgaande leerlijn!)*
- 5 Ook pedagogisch en didactisch?*
- 6 Past het burgerschapsonderwijs bij de omgeving? En de samenleving?*
- 7 Weet/meet school wat leerlingen weten/kunnen/vinden?*
- 8 Zijn de resultaten merkbaar in praktijk?*
- 9 Is school tevreden over de kwaliteit?*
- 10 Praat de school met anderen over burgerschap (ouders, omgeving, overheid)?*

Schoolontwikkeling

Wat kunnen docenten doen?

- ❖ Concretiseren leerdoelen
- ❖ Aanbrengen doorgaande leerlijn
- ❖ Oog voor resultaten

Wat kan schoolleiding / bestuur doen?

- ❖ Besef van urgentie & leiderschap
- ❖ Gedeeld kader (*belang, inhoud, plaats in de school*)
- ❖ Schoolzelfevaluatie (*inzicht in situatie, sturing schoolontwikkeling, meten resultaten*)
- ❖ Investeren in schoolontwikkeling (*prioritering, facilitering, actieve ondersteuning*)
- ❖ Verbinding schoolontwikkeling en evaluatie / PDCA / inbedding kwaliteitszorg

Waarom meten?

- Voorwaarde voor kwaliteitszorg
 - Maatstaf voor kwaliteit
 - Sturingsinformatie (*benchmark*)
 - Interne gesprek / bewustwording
 - Externe verantwoording
-
- Relatie kwaliteit en meten

Alliantie Scholenpanels Burgerschap

NB: meedoen?

3^e fase: 2019 – 2022



a.b.dijkstra@uva.nl

